

Verslag Themabijeenkomst verduurzamen monumenten in het Universiteitskwartier

Dinsdag 26 november 2019 | Hotel Sofitel Legend The Grand | 20.00 – 22.00 uur

1. Waarom een themabijeenkomst over 'verduurzamen van monumenten'?

In het Universiteitskwartier – het gebied dat loopt van Oude Turfmarkt tot Oude Hoogstraat – bevinden zich zo'n 150 monumenten (deels rijksmonument, deels gemeentelijk monument). Dit zijn onder meer universiteitsgebouwen, maar ook hotels, woningen en gebouwen waarin culturele instellingen gevestigd zijn hebben een monumentale status. Verschillende eigenaren, bewoners en ondernemers hebben aangegeven de ambitie te hebben het pand waarin zij wonen en/of werken te willen verduurzamen. Doel van deze themabijeenkomst is dan ook om te verkennen wat er mogelijk is, welke ambities er leven en welke ervaringen al in het gebied zelf of elders in de (binnen)stad zijn opgedaan met het verduurzamen van monumentale gebouwen. Tevens is het doel om te verkennen of en hoe verduurzaming collectief te organiseren is.

2. Toelichting bij programma

De themabijeenkomst startte met een korte introductie op verduurzaming. Dit begrip behelst immers tal van verschillende mogelijke ingrepen.

Aan de hand van de zogenoemde 'duurzame koplopers' – panden die reeds verduurzaamd zijn en geanalyseerd zijn door De Groene Grachten (zie: www.degroenegrachten.nl) – wordt geschetst dat verduurzaming betrekking kan hebben op isoleren en ventileren, op energievoorziening, op verwarming, op vergroening en op ingrepen in de openbare ruimte (veelal als reactie op klimaatverandering).

Vervolgens is een vraaggesprek met Emmy Stoel gevoerd, general manager van The Grand. In dit gesprek lichtte zij toe wat de duurzaamheidsambities van het hotel zijn, welke ambities al gerealiseerd zijn en welke aanvullende ambities er zijn. In dit vraaggesprek kwam onder meer naar voren dat verduurzaming verder reikt dat het gebouw. Het hotel vertaalt duurzaamheid ook door naar vele segmenten in de bedrijfsvoering.

Na het vraaggesprek is, onder leiding van verschillende medewerkers van The Grand, een rondleiding door het gebouw gegeven. Ook nodigde zij belangstellenden nog uit voor een uitgebreide rondleiding overdag: op 4 december 2019 (10.00 uur).

Vervolgens heeft Clemens Temmink, adviseur duurzaam erfgoed van de gemeente Amsterdam (Monumenten en Archeologie), een introductie gegeven op monumentenzorg en de ervaringen met verduurzaming van monumenten.

Tot slot hebben Dennis Mentink en Alex ter Haar respectievelijk de duurzaamheidsambities van de Universiteit van Amsterdam en de ervaringen met de verduurzaming van de Universiteitsbibliotheek toegelicht.

Hieronder worden de belangrijkste ambities, ervaringen en lessen samengevat uit de toelichtingen.

Ambities, lessen en vragen

Ambities en ervaringen van The Grand

- De eigenaar van dit monument heeft een hoge ambitie met verduurzaming en heeft dit zowel in het pand als in de bedrijfsvoering doorgevoerd. Als voorbeelden noemt Emmy Stoel: warmtekoudeopslag installatie, isolatie van dakkappen (onder meer met schapenwol), opvangen en gebruik van regenwater, alle ramen voorzien van monumentaal dubbel glas en voorzetrampen, green key label (keurmerk gold), anti-voedselverspilling, stedelijke daktuin en invoering van actieprogramma Planet 21.
- Naast al deze maatregelen, geeft Emmy Stoel aan dat The Grand verduurzaming een continu proces is. Aanvullende ambities die het hotel op het gebied van verduurzaming heeft, zijn: plastic vrij hotel, voedselverspilling verder reduceren en een bee-hive op het dak voor eigen honing en ondersteuning van insecten-fauna.
- The Grand sluit aan bij de wensen van haar bezoekers en probeert, waar mogelijk, ook het duurzame gedrag van bezoekers te stimuleren. Zo rijden de taxi's voor bezoekers elektrisch en worden bezoekers gestimuleerd om met het openbaar vervoer en de fiets te komen. Tegelijkertijd onderkent Emmy Stoel ook dat een deel van de bezoekers van The Grand om uiteenlopende redenen nog steeds gebruik willen maken van de auto. Autobereikbaarheid is en blijft, voor een deel van de bezoekers, van belang.
- Op de vraag of bezoekers voor The Grand kiezen vanwege de vergaande maatregelen op het gebied van duurzaamheid, geeft Emmy Stoel aan dat dit, voor zover haar bekend is, niet leidt tot extra boekingen.
- Door alle maatregelen is het energieverbruik van The Grand met ongeveer de helft afgenomen.

Werkwijze Monumenten en Archeologie (gemeente Amsterdam)

- Een monument is beschermd van voor- tot achtergevel. Tegelijkertijd is het mogelijk dat niet elk onderdeel van een monument dezelfde monumentale waarde heeft en verschilt dit ook nog eens van gebouw tot gebouw.
- Er liggen enorme kansen op het gebied van het verduurzamen van monumenten, maar dit vraagt vrijwel altijd om specifieke oplossingen. Vaak blijken standaard nieuwbouwoplossingen niet verenigbaar te zijn met het monument vanwege bouwfysische aspecten en/of aantasting van monumentale waarden. Clemens Temmink benadrukt dat ook in zijn introductie dat het verduurzamen van monumenten om maatwerk vraagt.
- In dit verband benadrukt Clemens Temmink tevens dat adviseurs van de gemeente Amsterdam tijdig en ter plaatse betrokken worden, zodat met ervaring en creativiteit meegedacht kan worden met maatregelen die zowel bijdragen aan het verduurzamen als het behouden, beschermen en verbeteren van monumentale waarden. Voor nadere informatie: www.amsterdam.nl/erfgoed, erfgoed@amsterdam.nl; 020 – 251 4900 of c.temmink@amsterdam.nl.
- Kiest men voor all-electric met een warmtepomp of een laag temperatuur warmtenet, dan is hoogwaardige renovatie noodzakelijk. Kiest men voor hoog temperatuur warmtenet of groen gas, dan is renovatie niet noodzakelijk.
- Als richtlijn voor zonne-energie bij monumenten geldt dat zonnepanelen niet zichtbaar mogen zijn vanaf het openbaar gebied (trottoir) en dakbedekking gehandhaafd moet worden, eventueel is een

meer architectonische inpassing mogelijk, zoals toegepast op het dak van het monument Pakhuis de Zwijger.

- Op het gebied van verduurzaming wordt veel aan productontwikkeling en innovatie gedaan. Deze innovaties kunnen oplossingen bieden voor monumenten.
- Samenvattend stelt Clemens Temmink: monumenten zijn goed te verduurzamen, de ingrepen vergen maatwerk-oplossingen, per monument verschilt de mate waarin ingrepen mogelijk zijn en innovaties kunnen oplossingen bieden.

Ambities van Universiteit van Amsterdam en toepassing bij Universiteitsbibliotheek

- Voor de Universiteit van Amsterdam zijn er verschillende aanleidingen om een hoge ambitie te hebben met het verduurzamen van de universiteitsgebouwen op het Universiteitskwartier. Ten eerste is dit de overall ambitie ten aanzien van het toekomstbestendig maken van het vastgoed. Ten tweede zijn vele gebouwen in het gebied zelf deels rijksmonument, deels gemeentelijk monument. En ten derde is dit de nabijheid van de status van Unesco Werelderfgoed (bufferzone). Tezamen zorgt dit voor een substantiële ambitie; de UvA wil voorbeeld stellend zijn voor Amsterdam en Nederland.
- Uitgangspunt voor de UvA is om energiezuinige universiteitsgebouwen te exploiteren. Voor het Universiteitskwartier betekent dit het realiseren van Bijna Energieneutrale Gebouwen (BENG-status), het minimaliseren van de energievraag en bij voorkeur ook hernieuwbare energie in het gebied zelf opwekken (via bodemenergie en een netwerk van WKO-bronnen). Hierbij zal ook verkend worden of anderen op het netwerk aan te sluiten zijn.
- Tweede uitgangspunt voor de UvA is om gebouwen en gebied klimaatbestendig te maken. Als beoogde maatregelen wordt hierbij gedacht aan het vergroenen van de buitenruimte, het realiseren van groene daken en gevels en het opvangen en hergebruiken van regenwater.
- Hoe deze aanleidingen, uitgangspunten en ambities in praktijk worden gebracht, licht Alex ter Haar vervolgens toe aan de hand van de ontwerp- en bouwkeuzes die gemaakt zijn voor de Universiteitsbibliotheek. Zo wordt dit gebouw extra geïsoleerd, wordt regenwater opgevangen en weer hergebruikt voor het spoelen van toiletten. Het gebouw is gasloos door aansluiting op een WKO-installatie. Ook het atrium is een duurzame oplossing omdat dit zorgt voor minder oppervlakte buitengevel, waarlangs warmte verloren kan gaan. Verder heeft de Universiteitsbibliotheek een groen dak en zijn in het glazen dak van het atrium zonnepanelen verwerkt.

3. Voor nadere informatie (waarnaar verwezen werd in de introducties)

- www.amsterdam.nl/erfgoed
- www.amsterdam.nl/beleidskadermonumenten
- www.toolkitduurzaammerfgoed.nl
- www.degroenemenukaart.nl
- www.degroenegrachten.nl
- www.thegreenlightdistrict.nl

4. Vervolgacties naar aanleiding van deze themabijeenkomst

Tijdens de borrel is geïnventariseerd welke vervolgacties voortkomen uit deze themabijeenkomst.

Allereerst wordt door verschillende deelnemers – bewoners, eigenaren, instellingen – gesteld dat zo'n avond nodig is om meer overzicht te krijgen in wat er kan en welke praktische ervaring er al is.

Vervolgens wordt ook aangegeven dat in het kader van het Strategisch Masterplan voor het Universiteitskwartier de ambitie er moet zijn om het verduurzamen van gebouwen en gebieden zo collectief mogelijk te maken. Start bij de partijen die bereid zijn te investeren, maar probeer waar mogelijk ook verbindingen te organiseren met andere belangstellenden in en rondom het gebied. In dit verband geeft een aantal aanwezigen aan graag, samen met de Universiteit van Amsterdam, verder te willen onderzoeken hoe anderen aan kunnen sluiten op het lokale warmtenet dat de UvA ambieert. Tevens

blijkt veel belangstelling te zijn voor het vergroenen van gebouwen en buitenruimte. Ook dit zou vragen om het verbinden van meer initiatieven in en rondom het gebied.

5. Vervolgbijskomsten in kader van Strategisch Masterplan Universiteitskwartier

De gemeente Amsterdam en de Universiteit van Amsterdam bereiden een Strategisch Masterplan voor het Universiteitskwartier voor. Parallel aan deze planvorming vindt het gesprek met de buurt en anderen belangstellenden plaats. Inmiddels zijn hiervoor, tussen juni en oktober 2019, zeven bijeenkomsten georganiseerd. En volgend hierop zijn vanaf medio november rondom specifieke onderwerpen zogenoemde themabijeenkomsten georganiseerd. De themabijeenkomst over verduurzaming van monumenten, waarvan dit het verslag is, is een van deze bijeenkomsten. De overige zijn:

- Reeds geweest: 19 november 2019 over initiatieven uit de buurt
- Reeds geweest: 26 november 2019 over verduurzaming van monumentale gebouwen
- Dinsdag 10 december 2019 over de herinrichting van openbare ruimten
- Dinsdag 28 januari 2020 over de herinrichting van openbare ruimten (vervolg op 10 december 2019); 20.00 – 22.00 uur, Waalse Kerk (Walenpleintje 157-159).
- Dinsdag 11 februari 2020 over bereikbaarheid en logistiek; 20.00 – 22.00 uur, Brakke Grond, Nes 45.
- Op twee nader te bepalen momenten: concept-Strategisch Masterplan Universiteitskwartier.

Zie voor verslagen en praktische informatie: www.amsterdam.nl/universiteitskwartier